

Hotade fiskarter i svenska hav

Flera av Sveriges fiskarter är idag hotade. Många av dem är tidigare vanliga matfiskar som ål, långa och hälleflundra. Hoten är flera, men fisket bedöms vara ett av de största för många fiskarter. För att veta hur situationen ser ut upprättas rödlistor där arterna delas in i olika kategorier.

En stör som fångades i ett öringgarn norr om Åhus 2010. Den härstammar från utsättningar i Tyskland 2009. Fisken hölls en tid i poolen på bilsläpet. Efter några timmar transporterades den tillbaka till havet där den släpptes och lugnt simmade ut i Hanöbukten igen.

Lyrtorsk, eller bleka som den också kallas, var tidigare mycket vanlig i Skagerrak och Kattegatt. Numera är den är den ytterst sällsynt. Det främsta hotet är fisket.

FOTO: DAVID ANDERSSON

Av 136 bedömda fiskarter i svenska vatten är två Nationellt utdöda, sex Akut hotade, nio Starkt hotade, och fyra Sårbara. Siffrorna är hämtade från den svenska rödlistan 2010 och visar hur situationen då såg ut för våra inhemska fiskar. Nyss publicerade Helcom sin rödlista för fiskar i Östersjön och Kattegatt. Sett över detta större område är situationen nästan lika illa med två Regionalt utdöda, fyra Akut hotade, tre Starkt hotade och sju Sårbara fiskarter. I år börjar arbetet med att identifiera hotade arter inför den nya svenska rödlistan som ska publiceras 2015. Ett arbete som går ut på att förutsäga risken för att olika arter försvinner från landet.

Naturlig variation

Fiskar varierar naturligt i antal både över tid och rum. Det är alltså inte alltid alarmerande att vissa arter minskar i antal. Tvärtom är det precis vad vi förväntar oss. Sett över längre tidsperioder kan man räkna med att vissa arter försvin-

ner och andra tillkommer, men då pratar vi om tusentals år och gradvisa förändringar exempelvis till följd av ändrat klimat. Ett bra exempel på sådana långsamma och naturliga förändringar är djurlivet i Östersjön som förändrats kraftigt vid flera tillfällen sedan den senaste istiden. Men om minskningen är kraftig, sker snabbt, inte vänder och drabbar stora delar av Sverige samtidigt så är det en varningssignal om att en art kan hålla på att försvinna.

Två arter utrotade

Idag är två fiskarter som fortplantade sig i Sverige på 1800-talet, slätrocka och stör, helt försvunna från landet och Östersjöregionen. Slätrockan utrotades troligen till följd av ett allt för hårt fiske; arten tål inte ett högt fisketryck eftersom den har sen könsmognad och får relativt få avkommor, dessutom är den känslig för ovarsam hantering och överlever inte att bli fångad i trålar. Den sista stören observerades 1994 utanför Estlands kust. Även stören fiskades hårt, framför allt för

att komma åt den värdefulla rommen, men här har utbyggnaden av vattendragen troligen spelat en större roll. Stören är en anadrom art, det vill säga att den liksom laxen vandrar upp i sötvatten för att fortplanta sig. Den lever sitt första år i vattendraget, men vandrar sedan ut i havet för att äta upp sig under några år innan den återvänder till vattendraget den kläcktes i. Idag pågår försök i Tyskland, Polen och Baltikum att återetablera stör.

Fisket främsta hotet

Människor har fiskat i urminnes tider och länge var den gängse uppfattningen att fisken i havet aldrig kunde ta slut. Men under 1900-talet skedde ett språng i utveckling av redskap och fartyg vilket möjliggjorde ett drastiskt högre fisketryck, något som också satte sina spår i fiskbestånden. Många av de arter som minskat så kraftigt att de betraktas som hotade är traditionella matfiskar som lyrtorsk, torsk, långa, hälleflundra och ål.

Men under 1900-talet skedde ett språng i utveckling av redskap och fartyg vilket möjliggjorde ett drastiskt högre fiske-tryck, något som också satte sina spår i fiskbestånden. Många av de arter som minskat så kraftigt att de betraktas som hotade är traditionella matfiskar som lyrtorsk, torsk, långa, hälleflundra och ål.

RÖDLISTAN

Den första svenska rödlistan enligt de nu gällande kriterierna gavs ut 2000 och har sedan uppdaterats vart femte år. Arbetet sker i expertgrupper ledda av ArtDatabanken SLU, och den slutgiltiga listan fastställs av Naturvårdsverket.

Den svenska rödlistningsprocessen följer samma kriterier som används av den Internationella naturvårdsunionen, IUCN, vilket är den organisation som tar fram globala rödlistor över arter. Samma kriterier används för att bedöma alla arter, från svampar och mossdjur till fiskar och fåglar. Rödlistan bygger på prognoser för arters utdöenderisk, vilket för den nationella listan betyder risken för att arten ska försvinna från Sverige.

Enbart arter som fortplantar sig inom landet, eller som regelbundet i större mängd (minst 2 % av Europapopulationen) uppehåller sig i Sverige kan bedömas. Ett stort antal fiskarter som inte reproducerar sig i Sverige har alltså inte bedömts.

Tidsperioden som studeras är tre generationer eller minst 10 år. Det betyder att perioden man tittar på skiljer sig avsevärt mellan olika arter. För den kortlivade storspiggen blir det 10 år, men för den långlivade stören uppemot 100 år. Beroende på den bedömda risken delas arter sedan in i olika kategorier.

Rödlistan för fiskar i svenska vatten 2010	
Nationellt utdöd (2)	slätrocka, stör
Akut hotad (6)	brugd, häbrand, lyrtorsk, storröding, pigghaj, ål
Starkt hotad (9)	havskatt, havsmus, skoläst, torsk, mal, hälleflundra, kolja, långa, knaggrocka
Sårbar (4)	blåkäxa, gråhaj, vitling, håkåring
Nära hotad (8)	sjurygg, vitrocka, lake, havsnejonöga, asp, vimma, mindre kungsfisk, tånglake
Kunskapsbrist (5)	taggsimpa, simpstubb, storskallesik, vårsiklöja, fyrtömmad skärlånga
Livskraftig (102)	

« Till hotade arter räknas kategorierna: Akut hotad, Starkt hotad och Sårbar. Övriga rödlistningskategorier är: Nationellt utdöd, Nära hotad och Kunskapsbrist. Arter som bedöms som livskraftiga är inte med på rödlistan. Rödlistan innebär inget lagligt skydd i sig utan är ett faktaunderlag för naturvårdsarbete.

Förstörda lekområden

För fiskar som vandrar mellan söt- och saltvatten var utbyggnaden av många vattendrag under förra århundradet ett hårt slag. Dels innebar utbyggnaden ett konkret vandringshinder, men även i de fall detta i efterhand har rättats till med fiskpassager så ledde utbyggnaden till att lek- och uppväxtområden förstördes eller försvann. Lax, öring och nejonöga är exempel på arter som minskat kraftigt till följd av utbyggnaden av vattendrag. Av dessa är det dock bara havsnejonöga som finns med på Rödlistan 2010 under kategorin Nära hotad. Orsaken till att lax, öring och flodnejonöga saknas är att bedömningen handlar om risken för utdöende. Eftersom minskningen av dessa arter skedde långt tillbaka i tiden och bestånden numera är stabila så är utdöenderisken inte längre överhängande. Detta trots att det idag finns mycket mindre av dessa arter än det gjorde före utbyggnaden av vattendragen.

Kombinationer av hot

För flera fiskarter handlar det inte bara om för hårt fiske eller förstörda lekområden, utan det är en kombination av flera faktorer som tillsammans hotar arten. När det gäller ål, som idag betraktas som Akut hotad, inte bara i Sverige utan globalt, tror man att flera faktorer ligger bakom den drastiska minskningen. Fisket är en identifierad orsak, liksom vattenkraftsutbyggnaden som lett till att stora delar av forna uppväxtområden i söt-vatten inte längre är tillgängliga. Dessutom orsakar vattenkraftens turbiner hög dödlighet då ålen vandrar ut från sötvatten. Troligen har även simblåseparasiten *Anguillicola crassus* spelat in. Det är en invandrad art från Stilla havet som kan ställa till stor skada. Storskaliga miljöförändringar kan även ha lett till att antalet glasålar som når tillbaka till Sveriges kuster har minskat.

Viktigt arbete

Arbetet med rödlistning är tids- och resurskrävande, men mycket viktigt. Det

är ett sätt att ta reda på vad som händer med våra arter; vilka som riskerar att försvinna och varför de är hotade. Rödlistan fungerar också som en viktig barometer för de svenska miljömålen och de internationella överenskommelserna. Rödlistan innebär inget lagligt skydd i sig men är ett viktigt underlag vid exempelvis planering av naturvårdsåtgärder och miljökonsekvensbeskrivningar. ?

TEXT OCH KONTAKT:

Ann-Britt Florin,
Institutionen för akvatiska resurser, SLU
ann-britt.florin@slu.se
Mikael Svensson, ArtDatabanken, SLU
mikael.svensson@slu.se

LÄS MER:

www.slu.se/artdatabanken
www.helcom.fi/baltic-sea-trends/biodiversity/red-list-of-species/